

ВЪЗПИТАНИЕ, ОБУЧЕНИЕ, СИГУРНОСТ: И УСМИВКАТА МОЖЕ ДА БЪДЕ ЗАПОВЕД. ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ЩРИХ.

Толя Стоицова

EDUCATION, TRAINING, SECURITY: AND A SMILE CAN BE A COMMAND. PSYCHOLOGICAL TOUCH.

Tolya Stoitsova

Резюме: Прави се опит да се маркират някои от основните проблеми, свързани с възпитанието, обучението и сигурността, от психологична гледна точка. Цитират се изследователи по трите основни ключови понятия, като се изказва и собствено професионално мнение.

Ключови думи: възпитание, образование, комуникация, национална и битова сигурност.

Abstract: An attempt is made to highlight some of the major issues related to education, training and security from a psychological perspective. Researchers are cited on the three main key concepts, and my own professional opinion is also expressed.

Keywords: upbringing, education, communication, national and domestic security.

Така избрана темата поражда размисъл за нейното развиване. Защото може да се започне и от “двата края“. От възпитанието през обучението към сигурността. Възможно е и обратното – какво е сигурност от различни гледни точки и как тя би могла да се постигне. Аз избрах първия вариант.

ВЪЗПИТАНИЕ

За възпитанието много изговорихме и още повече се написа. Въпросът е какъв е ефектът? За съжаление не можем да се похвалим. Не, че няма възпитани българи. По-важно обаче е съотношението между възпитани и невъзпитани.

Известна е системата за възпитание на децата чрез положителната дисциплина¹. Като родители все се опитваме да разберем какво стои зад

---

¹ Попова, Маринела. Как да възпитаваме децата си с положителна дисциплина. <https://www.mila.bg/article/12087217> Последен прочит на 30.07.2022.

т.нар. лошо поведение. Това ни е необходимо, за да променим поведението и да го насочим към социално значими ценности².

Исторически погледнато, възпитанието все се е базирало на наказателната дисциплина. Така е и до днес. Проблемът, който възниква е в какви структури или организации, коя дисциплина е подходяща. И може ли да се балансира между тях. В семейството, защото наистина от него започва възпитанието на децата, особено като са по-малки – преди да тръгнат на училище, положителната дисциплина е най-подходяща. Тя предполага създаване на мотивация за добро поведение, както и възнаграждаване на добрите постъпки. Не става въпрос да си „купуваме“ децата, а да направим така, че те да усетят, че са се държали добре и да бъдат изрично похвалени. Може и малко подаръче да им купим. И така се създава мотивация.

В училищна възраст, според мен, е необходим баланс между двата типа дисциплина – положителната и наказателната³. И в училищна среда особено важна е мотивацията. Децата са по-големи и схващат доста добре, въпреки, че хората в зряла възраст ги подценяват като мислене и разбиране. Естествено, нарушаването на училищния правилник води до санкции – неизвинените отсъствия например, наказват се с мъмрене, разговор с родителите, намаляване на поведението и т.н.

Отиваме в университетите. И започва прехвърлянето на топката. Има и невъзпитани млади хора и кой е виновен за това? Отговорите са много – семейството, училището. Но негативният резултат е факт. В университетите има преподаватели, а не възпитатели. Но като преподаватели, повечето се стремим и тази неписана функция – възпитателната, да я осъществяваме, макар и трудно. Често „контрата“ си остава у нас.

И стигаме до специализираните институции – полиция и армия. Там е ясно, че има единоначалие и заповедите са задължителни по вертикала. Какво обаче пречи, да се създава и мотивация? И „най-досадните“ инструкции се изпълняват много по-лесно и по-добре, ако е създадено убеждение за важността им.

И накрая. Питали са ме, какво общо има възпитанието на малките деца със зрялата възраст и сигурността?

Затова предлагам следни изводи от тази секция на статията ми:

1. Нека подчертая, че има, разбира се, възпитани българи – и деца, и младежи и хора в зряла възраст. Остава си проблема за съотношението между възпитани и невъзпитани.

² Стоицова, Толя.(1998). Живеем с другите. *Социалнопсихологични проблеми*, С., НБУ.

³ Стоицова, Толя. (1992). И усмивката може да бъде заповед. *Как да се научим да разбираме езика на тялото*, ЕВРОПРИНТ, С., 127 с.

2. Вярно е, че специалистите – изследователи, проучват възпитанието, обучението и сигурността по отделно и това им е работата.

3. Индивидуалният човешки живот обаче е плавен. Преминава през различни стъпки и фази, но недоброто овладяване на непреходната фаза води до негативи в следващите. Затова възпитанието е важно от нивото на малките деца до специализираните структури.

В заключение – ще задам един реторичен въпрос: Защо в САЩ например, почти пред всяка къща се развява американското знаме, а у нас много рядко пред домовете ни може да се види българския трикоълор? Че и по време на национални празници недостатъчно български знамена се развяват. До тук с патриотичното възпитание.

ОБУЧЕНИЕ

Искам да споделя една идея. Не е нова. Популярна е изключително в Европейския съюз и в развития свят. Става дума за Учене през целия живот (LLL – Lifelong Learning).

Няма общоприета дефиниция на терминологичната фраза: „Учене през целия живот“ или накратко – с латинската абревиатура LLL. Ученето през целия живот е форма на самостоятелно иницирано образование, която е насочена към личностното развитие⁴. В повечето случаи ученето не е институционално, но в него могат да се включат и институции.

Важността на LLL е продиктувана от психологическите особености на човека. На първо място – неговото естествено любопитство и любознателност. На второ място е стремежът към успех и удовлетвореност от живота. Ключови за този тип дългосрочно учене са личната мотивация, личната инициатива за развитие и разбира се, доброволността. Няма как някой друг да ни накара да учим през целия си живот. Но от ученето през целия живот зависи сериозно личната реализация.

Какво може да ни даде LLL? Ето само няколко примера:

1. Получаване на нови знания. Този процес може да се осъществи и институционално – университетски курсове, участие в школи и семинари, самостоятелно учене.

2. След познанията, идва ред на уменията. Те варират в широк диапазон – от произнасяне на публични речи (ораторско майсторство) до готварски умения.

---

⁴ What is Lifelong Learning? <https://www.valamis.com/hub/lifelong-learning> (Последен прочит на 01.09.2022)

3. Особено важни са и уменията за използване на нови технологии. Технологиите се развиват изключително бързо и за професионалното израстване е необходимо да сме „вечно в крак“ с тях.

Съвременните организации, независимо от какъв тип са, разглеждат ученето през целия живот като основен компонент в развитието на служителите. Особено важно е идентифицирането на собствените интереси и цели. Ученето през целия живот не е заради другите, а заради нас самите. По-стриктните хора дори си изготвят лист за това какви цели си поставят и какво им е необходимо, за да ги постигнат. По този начин ясно се очертава в какви дейности е необходимо да се включат.

Не по-малко съществен момент е да реструктурираме и времето така, че да ни остава време за новите дейности, в които искаме да се включим. Ако не си намерим необходимото време, ще си останем само с желанието. А ученето през целия живот е ангажимент, който поемаме сериозно.

В заключение, ако поставените цели са реалистични и имаме вътрешна мотивация, ангажиране без търсене на извинения, със сигурност ще постигнем успех. След него – и удовлетвореност като цяло от живота.

СИГУРНОСТ

Разбиранията за сигурността също са на различни нива: от национална сигурност до битова сигурност.

Нека кажа малко за националната сигурност, тъй като от нея зависят всички други нюанси на сигурност.

Според Мария Каменова “Проблемите на сигурността са почти винаги екзистенциални, а решенията им са най-често политически. ... Националната сигурност се основава на един своеобразен закон: колкото в по-голяма криза е една държава, колкото по-нестабилна е тя, толкова повече проблеми стават проблеми на сигурността ...⁵. Веднага става ясно, че проблемите на сигурността не могат да бъдат решени без структурни преобразувания на съответните институции. И отново възниква въпросът за възпитанието, обучението и ученето през целия живот.

Понякога попадам на срещи, в които се иронизират възможностите на страната ни за осъществяване на национална сигурност, в смисъла на национална самоотбрана. Естествен е процесът на намаляване на армията ни при прехода от донаторна в професионална. Още по-естествено е, че държавите са обречени, ако не

---

⁵ Каменова, Мария. Съвременни измерения на националната сигурност. <https://www.researchgate.net/project/Svremenni-izmerenia-na-nacionalnata-sigurnost> (Последен прочит на 27.08.2022)

са в алианси, и се защитават сами. Какво му е „лошото“, че България принадлежи към Организацията на Северноатлантическия договор, НАТО? Не сме ли свидетели какво се случва в Украйна? С две думи, иронията е излишна. Тя подсказва по-скоро незнание и недомислие.

Въпреки, че решенията се взимат от политици, самите проблеми на сигурността не бива да се политизират. Затова е важно и политическото говорене, както и езикът на тялото. По отношение на говоренето, изкушенията за политиците са големи. Така, че не просто грешките в политическото говорене⁶, а подмяната на проблемите, се оказват ключов фактор за сигурността. Като се прибави и невербалната комуникация, във всекидневието се използва „език на тялото“, негативната картина се задълбочава.

Малка част от политиците ни са обучени – както на ораторско майсторство, така и в разбирането и използването на езика на тялото⁷. Дори и не знаят, че между двата канала на комуникация е необходимо да има консонанс, а не дисонанс. Ако се разминава казаното с уста (вербалната комуникация) с езика на тялото (невербалната комуникация), дори и необучените зрители, разбират, че нещо не е наред и се доверяват на невербалното излъчване.

В исторически план, обучението – ето го пак мястото на обучението, на политици започва от САЩ. Тренингите са минимум 3 месеца. А у нас? Ами, много рядко се случват и най-много са с продължителност от 3 дни. Не се налага да се прави извод, той е очевиден.

Нека обърна внимание и на сигурността в бита. Всъщност, всички граждани много повече се интересуват и вълнуват от нея, защото пряко ги засяга. За съжаление и при нея статистиката е мрачна.

Битовата престъпност и недоброто функциониране на съдебната система водят до усещане на несигурност във всекидневието. „Националното изследване на престъпността (НИП) е инструмент, въведен от Центъра за изследване на демокрацията в обществената практика в България през 2002 г., който дава възможност за задълбочен анализ на тенденциите и размера на престъпността“⁸. От документите се вижда, че най-масовите категории престъпления са против собствеността и против личността. Става дума за кражби на автомобили, вещи от домовете, нападения и заплахи на хора и т.н. Явно е отсъствието на доверие у хората към правоохранителните органи. От данните се вижда още, че доверието към полицията се покачило малко

⁶ Русинова-Христова, Антоанета. (2003). Политическото говорене. Изд. Интерпрес '67, София.

⁷ Стоицова, Толя. (1992) И усмивката може да бъде заповед. *Как да се научим да разбираме езика на тялото*, ЕВРОПРИНТ, София.

⁸ Тенденции на престъпността в България – 2020 г. <https://csd.bg/bg/events/event/tendencii-na-prestpnostta-v-blgarija-2020-g/> (последен прочит на 02.09.2022)

през 2019 г., но остава ниско в сравнение със средните показатели в страните от Европейския съюз.

Правят се опити за провеждане на информационни кампании: как да се използва телефон 112, как да се подават сигнали за престъпна дейност в районните управления на МВР и т.н.. Излизат и публикации от типа – как да направим по-безопасен град София, Бургас и други. Не бива да се вини само полицията, въпреки, че нейна е основната отговорност. Необходима е и лоялна гражданска позиция, за да се засилят позитивните ефекти в борбата с битовата престъпност.

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Не мога да си позволя да правя никакви глобални изводи, или да давам препоръки как да се разреши всеки един от многото проблеми. Такъв е и титулът на материала – само психологически щрих. Иска ми се обаче, отново да подчертая, че възпитанието, образованието и обучението и то през целия живот, са ключови фактори на сигурността.

ЛИТЕРАТУРА:

1. **Каменова, Мария.** Съвременни измерения на националната сигурност. <https://www.researchgate.net/project/Svremenni-izmerenia-na-nacionalnata-sigurnost> (Последен прочит на 27.08.2022)
2. **Попова, Маринела.** Как да възпитаваме децата си с положителна дисциплина. <https://www.mila.bg/article/12087217> (Последен прочит на 30.0.2022)
3. **Русинова-Христова, Антоанета.** (2003). Политическото говорене. Изд. Интерпрес '67, София.
4. **Стоицова, Толя.** (1992). И усмивката може да бъде заповед. Как да се научим да разбираме езика на тялото, ЕВРОПРИНТ, С., 127 с.
5. **Стоицова, Толя.**(1998). Живеем с другите. Социалнопсихологични проблеми, С., НБУ.